

ПРИКАЗИ/BOOK REVIEWS

УДК 614(497.7) "18" (049.3)

**Силвана СИДОРОВСКА-ЧУПОВСКА, Хигиенско-
здравствените услови во Македонија во XIX век
(Скопје: Институт за национална историја, 2018), 222**

Една од главните мерила за напредокот на цивилизациите низ историјата е развојот на медицината, односно хигиенско-здравствените услови. Почнувајќи на овој начин со констатацијата на Силвана Сидоровска-Чуповска за значењето на хигиенско-здравствените услови во унапредувањето и во одржувањето на мирот и на стабилноста на една држава, веднаш можеме да истакнеме дека станува збор за проблематика, којашто ретко е обработувана во нашата историографија. Како што кажува и самиот наслов на монографијата, станува збор за мошне интересна тема, којашто се осврнува на секојдневниот живот на македонскиот човек во XIX век. Инаку, со книгата се одбележува 70-годишниот јубилеј на Институтот за национална историја (1948–2018).

Авторката на монографијата *Хигиенско-здравствените услови во Македонија во XIX век*, проф. д-р Силвана Сидоровска-Чуповска, на научната јавност ѝ е позната по своите бројни трудови од историјата на просветата и културата во Македонија во времето на Преродбата. Меѓу другото, таа е авторка на повеќе студии на тема на здравството и на хигиената во XIX век, меѓу кои ќе ги издвоиме: „Комуналните прилики во македонските градови од крајот на 19 век“, „Патописи и документи за хигиенско-здравствените прилики во Битола во XIX век (со краток преглед на српскиот медицински кадар во градот)“, „Интернатите во Македонија и здравствената

политика на пропагандите од крајот на 19 век“, „Учеството на Македонците во градењето на болницата 'Евлоги Георгиев' во Цариград (дописки од егзархискиот весник 'Новини')“, „Општ преглед на хигиенско-здравствените услови во Македонија и улогата на македонските лекари во XIX век“.

Книгата *Хигиенско-здравствениџе услови во Македонија во XIX век* се состои од шест поглавја: „Историски развој на медицината во Македонија“, „Хигиенско-здравствените услови во македонските градови и села“, „Македонските лекари и аптекари во XIX век“, „Османлиската империја и реформите во медицината“, „Епидемиите и превентивната заштита во XIX век“ и „Болниците и здравствената политика на пропагандите во Македонија во XIX век“.

Истражувањето започнува со увидот во здравствената култура низ историјата, со улогата на манастирските болници во Македонија и со народната медицина и народните верувања. Во овој период најголем број од македонското население живеело во нехигиенски услови, кои биле причина за појава на многу болести. Необразованото население го барало спасот во народната медицина. Тоа било време кога здравствените проблеми ги решавале: надрилекари, бајачи, местачи, народни лекари, односно екими. Во народните сфаќања и верувања голема улога играла и мистиката. Во тоа време постоеле разни суеверија, а голем број надрилекари („стари баби“, оци) ги крстосувале македонските градови и села. Токму затоа, голем придонес за унапредување на начинот на живеење на населението имале македонските преродбеници и лекари. Тие со својата активност и начинот на лекувањето му помагале на населението да ја подигне свеста, сузбивајќи ги суеверијата и предрасудите.

Како што знаеме, со својата централна географска положба на Балканот, Македонија во минатото била изложувана на постојани епидемии од заразни болести. Од нив најчести биле: чумата, колерата, дифтеријата, лепрата, маларијата, големите сипаници и

други. Поради тоа, Османлиската Империја преземала разни превентивни мерки, а се обидувала и да го подигне и нивото на здравствената заштита. Така, во 1841 година, карантински служби со лекари започнале со работа во градовите: Солун, Битола и Скопје, а во 1872 година бил направен напредок и со изградбата на солунската карантинска станица.

Самата авторка, во една пригода, забележува дека „нештата на планот на подобрување на превентивната заштита, од страна на Портата, донекаде ја стабилизирале состојбата со епидемиите во Македонија, но слабостите од потребата за медицинска помош ја правело положбата и понатаму несигурна. Во земјата, од медицинскиот кадар, во најголем број биле присутни лекари-странци, чија дејност повеќе била насочена во служба на пропагандите (грчка, бугарска, српска, романска), а помалку на лекувањето на болните. Македонското население и покрај придвижувањето на работите на полето на здравствената заштита, до крајот на 19 век и понатаму, најмногу верувало на народната медицина и во своите сонародници, лекарите – Македонци, кои ги имало сè повеќе“.

Понатаму, нискиот стандард во одржувањето на личната и на хигената во местата на живеење, всушност, биле едни од најголемите преносители на инфекции. Токму затоа, подобрувањето на условите за живеење биле едни од главните превентивни мерки за заштита од епидемиите. Една од болестите, кои најсилно продирале на македонска територија, била чумата. Таа имала големо влијание и врз промените кои се случувале врз ритамот на живеење во македонските градови. Тогаш многу од занаетчиските работилници запирале со работа, а замирала и трговијата. Многубројни се сведоштвата во кои се опишани трагичните настани кога трговците, заразата ја пренесувале во кругот на семејството. Неретко по пренесувањето на заразата умирале и цели семејства. Така, на при-

мер, во еден свој запис за 1837 година, Ами Бѹе пишувал за затворање на сите дуќани во Горна Цумаја.

Како што може да се види од содржината на монографијата, Силвана Сидоровска-Чуповска најпрво преку синтеза, а потоа со анализа на конкретни случувања ни ја претставува големата слика на обичниот живот во Македонија во XIX век. Понатаму, таа го обработува развојот на медицинското образование, новите акти и прописи во медицината, воените болници во Македонија итн. По завршувањето на студиите, школуваните аптекари и лекари биле испраќани во поголемите гарнизони ширум Македонија: Солун, Битола, Штип, Серез, Велес и др. Грижата за цивилното население, пак, ја презеле црковно-училишните општини. Со налетот на западноевропското просветителство, утврдуваме трансформација на македонските градови. Тие добивале нова, „модерна“ архитектура со многу поквалитетни градби, кои го издржувале товарот на времето, но и со уредени чаршии и станбени делови за живот, со поплочени улици и плоштади, што значително ги намалиле опасностите од појава и од ширење на заразни болести. На таков начин, во основа биле создадени услови за хигиенско-здравствени услови за живот.

Делото *Хигиенско-здравствениџе услови во Македонија во XIX век* од Силвана Сидоровска-Чуповска дава поглед кон најважните настани, кои придонеле за развојот на медицината, односно на хигиенско-здравствените услови во Македонија во XIX век. Бавното навлегување и спроведување на реформите за унапредување на хигиенските и на здравствените услови за живот придонело за голем број епидемии на разни заразни болести на македонска територија. Авторката Силвана Сидоровска-Чуповска, преку одбрани материјали, со внимателно хронолошко проследување на зададената проблематика, нуди интересно четиво полезно како за академските, така и за обичните читатели.

Славчо КОВИЛОСКИ